
Josip FAJDIĆ

Pregledni rad
Medicinski fakultet, Osijek

MIGRACIJE LIČANA NA PODRUČJU SLAVONIJE

Prirodni položaj oduvijek je bio od presudne životne i povijesne važnosti za Liku. U taj teško pristupačan prostor, omeđen planinskim prijevojima, stoljećima je bio otežan ulazak, ali i izlazak. Unatoč tako nepovoljnom položaju, ekspanzijom osmanske države na opustjeli teritorij Like i Krbave Turci naseljavaju uglavnom Vlahe iz Bosne. Ali, i prije uspostave Krčko-ličkog sandžaka Vlasi se sustavno naseljavaju u Liku i Krbavu, zaposjedajući dvadesetak gradova i napuštenih mjesta. Međutim, s Vlasima pristiže i muslimansko stanovništvo te zaposjeda uglavnom vojna uporišta i veća mjesta. Na taj način postaju većinsko stanovništvo u Udbini, Gračacu, Lapcu, Korenici, Bilaju, Ribniku, Širokoj Kuli, Perušiću i drugdje.

Oslobađanje Like i Krbave od turske vlasti nastavlja se na oslobođenje Slavonije od iste sile 1689. godine, kada karlovački general Johann Joseph Herberstein pokreće graničarsku vojsku za oslobođenje južnih krajeva. Padom Udbine 21. srpnja 1689. godine general Herberstein završava akciju oslobađanja Like od Turaka, čime Lika i Krbava nakon iseljavanja Muslimana postaju ponovno demografski opustošene (Mažuran, 2002., 6).

U demografski devastiranoj sredini temeljne značajke života čine loše nastambe, nedostatak prometnica, priprosta obrada zemlje i slabo stočarstvo, a također sveopća nepismenost i gruba ljudska narav.

Prema popisu senjsko-modruškog biskupa Martina Brajkovića iz 1700. na prostoru Like i Krbave nalazilo se u to vrijeme više od 1.100 kuća pravoslavaca i oko 600 kuća katolika, koje on naziva Vlasima Bunjevcima. Tome treba dodati još oko 1.700 prelaznika s islama na katoličanstvo, tzv. "novih katolika", uglavnom iz Perušića.

Krajem 17. stoljeća, a prema podacima Senjskog kapetola, na navedenom je prostoru moglo biti oko 24.000 stanovnika. Ovakva distribucija stanovništva garnirana kasnijim pojedinačnim ili grupnim doseljavanjima Hrvata,

ali i drugih naroda, utjecala je na povijesnu sudbinu Like i Krbave u svim budućim političkim događanjima, što je bilo subdinski značajno za cijelu Hrvatsku.

Poslije, u 18. i 19. stoljeću na ukupno se življenje u Lici odražava sav besmisao vojno-graničarskog ustrojstva i mentaliteta koji je nosio takav poredak. Činjenica jest da Liku zaobilaze sve gospodarsko-civilizacijsko-tehnološke promjene karakteristične za izradu civilizacijskog društva, jer to nisu dopuštala stroga vojna pravila. Čak ukinjanjem vojne granice 1873. godine (sjedinenje s Hrvatskom će slijediti tek 1881.) kada prema nekim podacima na tom području živi 122.000 stanovnika, a 1900. oko 138.000 (Mažuran, 2002., 10), dok neki podaci govore o čak 193.000 stanovnika na početku 20. stoljeća (Banovac i sur. 2004., 129) situacija se nije bitno poboljšala. Zaostanim načinom privređivanja nije bilo moguće prehranjivati tako naglo povećan broj stanovništva u prometno, kulturno i gospodarski izoliranoj pokrajini.

To je bio razlog prvog većeg iseljavanja stanovnika Like u druge krajeve Hrvatske, prvenstveno u Slavoniju i sjevernu Hrvatsku, čime broj stanovnika pada već 1910. za 5.244 osobe. Znatno broj Ličana odlazio je i u prekomorske zemlje sve do 1914., da bi se trend iseljavanja nastavio ponovno 1919. godine (Mažuran, 2002., 10).

Teorijski okvir

Pojam *teritorij* u literaturi se definira kao “zemljopisno područje pod formalnom jurisdikcijom ili kontrolom priznatog političkog autoriteta” (Jary i Jary, 1995., 683).

U definiranju Like smatram da nije dovoljno polazište samo teritorijalno-zemljopisni okvir, nego mu je nužno dodati i sociološku dimenziju, tj. atribuciju *društvenog prostora*, čime se naglašava interakcija čovjeka-stanovnika i prostora.

Stoga pojam *društveni prostor* znači znatno više od zemljopisne kategorije. Pretpostavka jest da je posrijedi područje društvenog djelovanja koje čovjek svojim aktivnostima može mijenjati, čime se stvara temelj *osobnog i kolektivnog identiteta* ljudi jednoga kraja. Takvo shvaćanje prostora najbliže je pojmu *zavičaja i zavičajnosti* (Banovac i sur., 2004., 114).

Općenito, kvantifikacija pojedinih demografskih pojava, procesa i veza integriranih u demografski razvoj konkretne društvene zajednice mora se uzeti u obzir i pri ocjeni razvoja Like kao društvenog prostora.

Kad se promatra demografska struktura Like i migracijske aktivnosti u njezinoj povijesti, valja prema objekciji nekih priznatih demografa, iako se ona ne odnosi na konkretnu etničku zajednicu, "kvantitativno analizirati ne samo međuzavisnost dugotrajnog smanjivanja nataliteta i promjena u dobnoj strukturi stanovništva, već istodobno treba utvrditi uz opće i one specifične čimbenike i povijesno-političke prilike/događaje, koji su u određenom razdoblju uzrokovali primjerice porast mortaliteta, pojačanje iseljavanja itd." (Wertheimer-Baletić, 1999., 45).

Zamišljena i utvrđena kao "granica carstava i religija" Lika je stoljećima bila zaklinuta u pokušajima bilo kakvih integracijskih procesa s ostalim krajevima Hrvatske (Mandić, 1973., 448). To je dovelo do petrifikacije Like kao vojno-feudalne strukture sve do kraja 19. stoljeća, a Lici kao teritorijalnom pojmu u literaturi je pribavilo atribuciju *vanjske perifernosti*.

Čini se da je jedan od najozbiljnijih zadataka suvremene hrvatske demografije odrediti distinkciju između očekivanih i neočekivanih demografskih pojava, kao i između regularnog i iregularnog razvoja Hrvatske.

Ratna zbivanja na našim prostorima (uključujući sve dosadašnje ratove) uvelike su odredila suvremeni razvitak stanovništva Hrvatske kao *neregularan*. Evidentan je tako u pojedinim dijelovima Hrvatske negativan prirodni rast, odnosno pad stanovništva te *negativan migracijski saldo* (Lajić, 2004., 176).

U strukturi hrvatskih migracija novijeg doba, zahvaljujući gore navedenim procesima, dominira *mehaničko kretanje stanovništva* uz distribuciju migracija na *vanjske i unutarnje* (1991.-2001.). Nakon 1991. godine prevladava unutarnja prisilna migracija ili prognanstvo. Kao kuriozitet može se istaknuti činjenica da je u Hrvatskoj 2001. od ukupnog broja, 48% stanovništva u nekoj županiji doseljeno iz drugih krajeva; dakle, svaki drugi stanovnik Hrvatske bio je odnekuda doseljenik u mjestu stanovanja!!! U kategoriji tzv. međužupanijskih seljenja, odnosno *migracija srednje distance* bilo je 33,3% migranata (Lajić, 2004., 176).

Demografsko-gospodarska slika Like kroz povijest

Lika je danas najslabije naseljeno područje Hrvatske sa 230 naselja, odnosno sa 10 stan/km², a samo 1991. godine bilo je 15,7 stan/km² ili ukupno 83.000 stanovnika. Ponovno upozoravam na podatak o 193.470 stanovnika Like davne 1900. godine!

Dobna struktura ima posebnu važnost. Prema posljednjem popisu iz 2001. godine više od 30% stanovnika Like bilo je starije od 60 godina (Banovac i sur., 2004., 129).

Dva su povijesna događaja presudno utjecala na demografsku sliku u Lici. To su Drugi svjetski rat i Domovinski rat, kada je stanovništvo najviše “nestalo”. Istodobno su migracijsko-emigracijske promjene bile najintenzivnije u razdoblju između ta dva velika događaja. Stalni trend iseljavanja ima reperkusije na *narodnosnu strukturu* Like. Tako se do početka Domovinskog rata “uvjetno rečeno” održavala “ravnoteža” između hrvatskog i srpskog stanovništva otprilike u omjeru 50%-50% (s manjim odstupanjima). Taj se omjer bitno mijenja nakon popisa 2001., kada se na teritoriju Like registrira 80% Hrvata, ali u znatno manjoj ukupnoj masi stanovništva, koja za cijelu Like iznosi samo 45.114 stanovnika (Banovac i sur. 2004., 130).

Autori, Banovac i sur. upozoravaju da se brojno stanje ličke populacije *de facto* svaki dan pogoršava, uz napomenu da te procese gotovo nije moguće zaustaviti. Negativni procesi su najočitiji u ruralnim naseljima i nastavljaju se, što prema mišljenju istih autora prijeti izumiranjem Ličana kao etničke kategorije u bliskoj budućnosti! Osobno smatram da je tu konstataciju teško prihvatiti!

S različitim amplitudama to se događalo i u povijesti. Nakon diktature kralja Aleksandra 1929. godine sveopća zaostalost, kao i društveno politička kriza izravno su se odrazili na stanje u Lici, koje se drastično pogoršavalo i početkom i završetkom Drugog svjetskog rata 1945. Posljedica toga je jednostavno “nestanak” oko 40.000 stanovnika Like 1948. godine u usporedbi s popisom iz 1931. To je značilo gubitak gotovo 1/3 radno sposobnog stanovništva. (Mažuran, 2002., 11). Ekonomsko-politička migracija unutar Hrvatske nastavlja se intenzivno 1971. godine, kada Lika ostaje bez 13.000 stanovnika. Ovome se mora dodati emigracijski val u daleke zemlje, Ameriku i Australiju, a ranih 1960-ih godina mnogi Ličani emigriraju u Zapadnu Europu, točnije Zapadnu Njemačku, što zapravo nikada nije prestalo.

Kakav-takav poslijeratni gospodarsko-modernizacijski zamašnjak u Lici (iako real-socijalističkog tipa) naprasno prekida srpska agresija na Hrvatsku 1991. godine. Svi negativni aspekti gospodarsko-socijalnog nazatka Like kao društvenog prostora, npr. gospodarska nerazvijenost, nezaposlenost, odlazak mlađe i radno sposobne generacije u druge krajeve i prevalencija starijeg pučanstva, dolaze sada do punog izražaja. Sve to Liku, bez kadrovskih i materijalnih mogućnosti i jasnih gospodarskih razvojnih pro-

grama, gura na hrvatsku periferiju, podložnu i potpuno ovisnu o političkim centrima moći.

Završetkom Domovinskog rata nakon srpske agresije 1991. Lika ponovno postaje demografski opustošen prostor obdaren prirodnim ljepotama, koje prvih godina poraća gotovo nikoga ne zanimaju.

Fenomen raseljavanja iz Like

Proces raseljavanja Like može se grubo sagledati kroz tri ključne vremenske točke, a to su: razdoblje nakon 1715. godine koje se nastavlja s manjim ili većim prekidima kroz 18. i 19. stoljeće, slijedi razdoblje nakon 1918. i konačno razdoblje nakon Drugog svjetskog rata.

Nešto nakon 1918. bilježi se intenzivno iseljavanje iz Like. Povod je bila podjela, uglavnom vlastelinske zemlje u Slavoniji po kotarima: Virovitičkom, Slatinskom, Našičkom, Miholjačkom, Valpovačkom, Osječkom, Vukovarskom, a manjim dijelom Požeškom i Daruvarskom. Ličani dolaze do kuća i posjeda na dva načina - službenom dodjelom (diobom) i/ili kupnjom. Na ovaj način nastala su brojna "lička" sela, mjesta i naselja po Slavoniji, ali i Vojvodini. Stjepan Pavičić to naziva: "uređenom seobom Ličana u kojoj su stekli dobre kuće i unosne zemlje".

Povijesno ostaje ipak zapisano da je najveća migracija iz srednje i južne Like bila poslije 1945. godine. Bio je to nezaustavljiv migracijski val u velike gradove Zagreb, Beograd i Rijeku, gdje se lakše dobivalo zaposlenje u tadašnjim velikim socijalističkim industrijskim pogonima, ali i u veće gradove u Slavoniji kao što su Osijek, Sl. Brod, Vinkovci i Požega, te u prigradska naselja iz kojih su Nijemci bili prisilno iseljeni.

Useljavanje u nizinske slavonske prostore možemo podijeliti na više zasebnih cjelina, idući od najzapadnijih dijelova Slavonije do krajnjeg istoka, gdje je danas Vukovarsko-srijemska županija.

Prvi zapadni prostor Slavonije, uvjetno rečeno, pripada području Pakraca, Slatine i Virovitice. Pakračko područje naseljava razmjerno malo ličkih Hrvata, jer su ih, prema nekima, u zaposjedanju plodne zemlje jednostavno pretekli Gorani. Međutim, to ne vrijedi za "lička" sela i naselja oko Pakraca sa srpskom etničkom većinom. Zanimljivo je da Ličani tijekom brojnih migracija nisu došli u Daruvarski kotar (Pavičić, 1990:23). Zapisano je kako je nekoliko većih skupina ličkih Hrvata pokupovalo vlastelinske pustare i zaposjelo plodnu zemlju Slatinskog kotara

u 18. stoljeću. Spominju se sela Mikleuš, Sladojevci, Lug i Balinci.

U Virovitičkom kotaru je u kriznom razdoblju bilo dosta i vlastelinske i seljačke zemlje na prodaju. U posjed toga zemljišta dolaze lički Hrvati (Bunjevci i Brinjaci), ali i lički Srbi (Pavičić, 1990., 23). Lički Hrvati se naseljavaju u selima Trnavi, Levinovcu, Trapinki i dr., a manjim dije- lom i pojedinačno u Virovitici.

Za razliku od navedenih predjela, područje istočno od Novske, a to su Novogradiški, Brodski, Županjski i Vinkovački kotar, intenzivno useljavaju Ličani tijekom kriznih razdoblja.

Za Novogradiški kotar vrijedilo je nepisano pravilo da se lički Hrvati naseljavaju u sela s hrvatskom etničkom većinom, a Srbi u sela u kojima prevladava srpska etnička zajednica, pretežno istočnije od središta mjesta.

U ranim kriznim godinama po ličkim se krajevima proširila vijest o prodaji mnogo plodne zemlje i vinograda u najbogatijim selima Brodskog kotara, koji je zahvatila ozbiljna gospodarska kriza. Tu su lički i goranski migranti vrlo brzo kupili parcele u okolici Broda, ali su mnoge obitelji ostajale u gradu, koji je nudio zapošljavanje.

Zbog specifičnosti, prikazat ću useljavanje i snalaže- nje Ličana u pojedinim dijelovima Slavonije, odvojeno za požeško, brodsko, vinkovačko i valpovačko-miholjačko područje.

Požega i okolica 1700. – 2001.

Za demografske zapise i stvaranje slike o stanovništvu Požege i Požeštine najzaslužniji je dr. Josip Buturac, rođen u požeškoj okolici, a preci su mu bili podrijetlom iz Like. Ovaj zaslužni crkveni povjesničar, arhivist, moralist, pedagog i svećenik 1967. izdaje svoje opsežno djelo *Stanovništvo Požege i okolice 1700-1950.* s popisom svih stanovnika Požeštine (prezimana, podrijetlo i godine doseljenja). U Predgovoru piše: “Čitao sam s najvećim zanimanjem ono što su o tome stanovništvu s mnogo truda i znanja napisali Julije Kempf i Stjepan Pavičić, ali mi je nakon čitanja njihovih knjiga opća slika o stanovnicima Požeštine ostala dosta nejasna i nepotpuna.” (Buturac, 2004., 9).

Skupljajući arhivsku građu, idući od kuće do kuće te čitajući dostupne arhivske izvore, Buturac se ograničava na ovako široko vremensko razdoblje (1700.-1950.) zato što: “godine 1700. počinje dulji, mirniji razvitak političkih, ekonomskih i socijalnih prilika u Požegi i okolici, nakon dovršenih turskih ratova, oslobođenja Slavonije od

Turaka i Karlovačkog mira (1699.), a godine 1950. objavljen je značajan lokalni popis stanovništva iz kojega se vidi da se sastav ovdašnjega gradskog i seoskog počinje jače mijenjati, ali ipak ne tako kao nekoliko godina kasnije.” (Buturac, 2004., 9)

Dr. Buturac prikaz povijesti stanovništva Grada Požege dijeli u šest razdoblja:

1. razdoblje prije 1700. godine (svršetak Turskog rata)
2. razdoblje 1701.-1705. (masovna doseljavanja Hrvata)
3. razdoblje 1706.-1721. (manja doseljavanja Hrvata)
4. razdoblje 1722.-1750. (doseljavanje Hrvata i nešto Nijemaca)
5. razdoblje 1751./61.-1800. (doseljavanje Hrvata i većeg broja Nijemaca)
6. razdoblje 1801.-1900. (doseljavanje većeg broja Hrvata, znatan broj Ličana i Nijemaca, a među njima dolaze i Srbi, Česi i Židovi)

Posebna vrijednost Buturčevih zapisa očituje se u činjenici da je veliku pozornost posvetio podacima iz kojih su se krajeva obitelji doseljavale i u kojem vremenu. Znakovita je njegova rečenica: “Ovi podaci razbijaju iluziju o tome da su nekada svi ljudi živjeli u velikim zadrugama, da su se rodovna stabla uvijek i svagdje sasvim prirodno razvijala u mnogobrojne svježe i cvatuće grane, da je obiteljski život bio na velikoj moralnoj visini. Prava je istina nešto drugo: bilo je obitelji velikih i malih, bogatih i siromašnih, izumiranja starih obitelji i doseljavanja novih”.

U razdoblju od 1700. do 1950. godine u Požegu i okolicu doseljavaju se Hrvati: Ličani, Primorci, Gorani, Dalmatinci, Zagorci, Prigorci, Hercegovci, ali i Srbi iz Banije, Like i Bosne. Buturac kaže: “Većina doseljenika ovdje, u Zlatnoj dolini ostaje i prilagođuje se starosjediocima i starijim doseljenicima u pogledu jezika, ćudi i običaja, pa postepeno i izumiru, a samo malo njih ostavlja ovaj kraj i traži plodnija naselja u istočnoj Slavoniji ili lakši posao i bolji život u većem gradu.”

Godine 1900. Požeška općina ima 27.022 Hrvata, 19.534 Srbima, 2.744 Čeha i Slovaka, 34.287 Nijemaca i 2.374 Mađara.

Trend prirasta stanovništva nije jednak za sve područne općine, najveći je gdje se doseljavaju Ličani, Hercegovci i Bošnjaci, a manji gdje se ruralno stanovništvo seli u gradove (Buturac, 1974., 69). Prva polovica proteklog stoljeća je razdoblje kada starosjedioci i doseljenici u Požeštini više izumiru, a prirodni prirast i natalitet održavaju se na kakvoj-takvoj razini, isključivo zahvaljujući gore navedenim skupinama koje se doseljavaju iz južnih dinar-

skih krajeva Hrvatske. Domicilno stanovništvo ovoga dijela Slavonije izumire, kaže Butorac, pred našim očima sve više i više, pa nastavlja: "Ostavljamo stručnjacima da prouče i objasne zašto Slavonija neprestano izumire i što treba učiniti da se to zaustavi. Naši siromašni i kršni južni krajevi, kao arsenal ljudskog materijala, stoljećima su se pomlađivali, obnavljali i spašavali naše bogate sjeverne krajeve. No, treba misliti i na to što će se dogoditi ako svijet našega juga zauzme ona ista shvaćanja koja prevladavaju na našem sjeveru!"

Upotpunjujući demografsku statistiku Požeškog kraja kroz povijest valja spomenuti i sljedeće: sela požeške okolice su 1950. god. imala 48.645 stanovnika. Od toga 4.875 (10%) bili su prastanovnici (starosjedioci), njihovih potomaka je bilo 15.681 (32%), a na novije doseljenike i njihove potomke otpada 28.089 stanovnika ili čak 58%.

Lički doseljenici su zbog niske razine izobrazbe, kao poljoprivrednici, šumski radnici, kirijaši i nadničari mahom participirali u ovoj posljednjoj i najbrojnijoj kategoriji doseljenika. Trend izumiranja prastanovnika je nezauzavljiv i već u prvoj polovici 18. st. nestaje oko 300 takvih obitelji u Požeštini. Izumirali su čitavi rodovi, odnosno velike obitelji sa po 10 do 20 članova (zadružne kuće). Razlog tome je dvojak. Prvo, stradanja i pogibelji mladih muškaraca u sukobima s Turcima (posebno u posljednjem Turskom ratu 1687.-1691.) kada na selu ostaje uglavnom starije stanovništvo bez nataliteta. Drugi razlog jest epidemija kuge 1739., od koje je stradalo brojno stanovništvo.

Povjesničar Butorac raspravljaajući o uzrocima izumiranja starijih i novijih doseljenika, zaključuje sljedeće: "Poznata je stvar da se gorštaci koji su živjeli na visini od 600m teško privikavaju na nizinu od 150 m kad se u njoj u svom novom zavičaju nastane. Lički rod s tri bračna para imao je u Požeštini od 1700.-1800. godine 40-ero djece, od koje su samo dva dječaka doživjela djecu i unuke, dok su ostali dječaci ponajviše još u kolijevci umrli. Osim toga, gorštaci stočari teško se privikavaju na teški plug i motiku, na kosu i druge poslove koje zahtijeva napredna poljoprivreda. Na te i takve teškoće nekada se nije pomišljalo ni o njima raspravljalo. Rješavanje takvih teškoća nije ni danas lako, a pogotovo nije bilo prije 100 i 200 godina," (Butorac, 2004., 354)

Područje susjednog Našičkog kotara je do kriznih godina bilo izrazito slabo naseljeno. U posjedu vlastelinstava su velike površine bogate hrastovom šumom, odakle se kontinuirano eksploatira kvalitetno drvo preko prvog pilanskog pogona u Đurđenovcu. Bio je to glavni povod za naseljavanje Ličana (uz Mađare, Nijemce i Slovake) u

ove krajeve, gdje se zapošljavaju kao šumski radnici, a dio ostaje na poljoprivrednim posjedima. Prema zapisima S. Pavičića u većem broju Kosinjani naseljavaju Čačince, Rastovac i Paulince. Ovo osobito vrijedi za razdoblje nakon 1918. kada je migracija Hrvata, ali dijelom i Srba, u Našički kraj intenzivna.

Useljavanje Ličana na brodsko područje

Trend useljavanja Ličana na područje Brodskog Posavlja gotovo je identičan povijesnom rasporedu svjetskih ekonomsko-političkih kriza na našem prostoru. U prikupljanju podataka iz literature za pisanje ovoga rada, naišao sam na vrlo zanimljivu knjižicu autorice Anke Simonović, učiteljice iz Sl. Broda, koja je na temelju vlastitih dojmova zorno ocrtala karakter i običaje Ličana doseljenih na brodsko područje. Prema tim zapisima, Ličani su najvećim dijelom nalazili posao kao obični radnici u brodskom vinogorju. Anka Simonović piše: "U to se našao po gdjejkoji Ličanin došljak, pa nafalio drugoga znanca, da mu znanac zna dobro vinograd raditi, neka ga uzme za vincilira. Ličanin doseljenik snašao se u novom načinu poslovanja i zaslužbe, imao je volju za rad i carsko uživanje u svakom pogledu, prama onomu s kojim se je u Lici oprostio putujući u Slavoniju. Malo po malo nadošlo te braće iz kršne Like, pa ne samo da ih je nadošlo, nego ih se za koji decenij narodilo štoono riječ "pripovijest", jer su Ličani kako bi braća Bugari kazali; dobroplodna pasmina. Potpunim pravom ih tako nazvati možemo." (Simonović, 2005., 20-21)

A o tzv. "dobroplodnosti" Ličana došljaka svjedoči i popis brojnih mnogočeljadnih ličkih doseljeničkih obitelji u brodskom vinogorju, npr. obitelji Pešut, Jagar, Šprajc, Jurjević i dr. Smatralo ih se došljacima vrlo bistra uma. Mnogi od njih nisu znali ni čitati ni pisati, ali "zgradu će uzidati i podići, stolove praviti, postelju i zibku načiniti brže i bolje od zanatlija. Veoma su brzi i valjani radnici - kad štoгод sebi ili u pogodbu rade".

Posebno je zanimljiv detaljan opis odora koje su Ličani nosili u vrijeme doseljavanja u Brodsko Posavlje. Anka Simonović opisuje: "Odjeveni i muško i žensko u sasvim jednostavno odijelo, koje su doma u Lici sami fabricirali, sami krojili i šili. Ljudi su nosili debele hlače od tkanja, što se je retkalo od ovčje vune i kozje kostreti. Od iste tkanine bio je i gornji haljetak ili je bio sašit od ovčjeg i kozjeg runa. Na glavi se kočila crvena kapa. Na nogama su imali opanke i debele čarape nazvane "navlačke". Plele su ih njihove žene od ovčje vune. Na tijelu nosili su košulju

od domaćeg tkanja. Ne onako fino otkanog kao što nosi naš starosjedilac Šokac, nego od debelog tkanja satkanog od debelog konopljeg vlakna. Košulja je bila po prsima otvorena, sve do pasa, pa je tu bilo vidjeti runo po prsima, kao u kakve mlade ovčice, s tom razlikom što je u janjeta runo mehko, a u naših došljaka grubo kao kostrijet. Kad je ciča zima bila i snijeg padao, bijelila se gola prsa i brkovi odinja i snijega, ali nije to ni najmanje škodilo zdravlju našega Ličanina.” (Simonović, 2005., 23)

Ličani doseljenici na vinkovačko područje

Početakom 18. stoljeća s odlaskom Turaka, na područje istočne Slavonije naseljavaju se mahom doseljenici rimokatolici iz Like, Dalmacije, Hercegovine i Gorskog kotara (Gligorijević, 1999., 25).

Za Ličane je vrijedila izreka kako su: “naši najustraj-niji i najbolji kolonisti, te kako ih ima svagdje, gdje god je bilo prilike za naseljavanje”.

Prema Ljubici Gligorijević, Ličane je u Vinkovački kotar privlačila isključivo priča o obilju plodne i obradive zemlje. To je vrijedilo naročito nakon Ličke bune i velikog pokreta u Ličkoj, Otočkoj i Ogulinskoj krajini 1714. godine.

Dolaskom u Slavoniju Ličani su dobivali dodatak svojem izvornom prezimenu – Rvat!

U Vinkovački kotar najviše se doseljavaju u Ivan-kovo kod Vinkovaca, ali i u druga graničarska sela. Početkom 18. stoljeća doseljavaju se bunjevačke obitelji Bi-onđići, Senjčići, Pavičići, Krmpotići, Rogići. Od starih Perušićana dolaze Čutići i Obučine, od Brinjaka, Klišan-ići i Kušanići.

Nastupom opće krize 1880. ova područja zapljuskuje val doseljavanja iz zapadnih krajeva. U Retkovce dolaze uglavnom dvije hrvatske skupine doseljenika: jedna iz Like, druga iz šokačkih podunavskih sela. Već početkom 20. st. pripadnici ovih dviju struja čine više od polovice ukupnog stanovništva.

U Andrijaševce, selo vinkovačkog kraja početkom 18. st. također se intenzivno doseljavaju Ličani.

Taj trend nastavlja se tijekom 19. i 20. st. i u ostala mjesta istočnije, a to je područje današnje Vukovarsko-srijemske županije. To se posebno odnosi na Nove Mi-kanovce, u koje doseljavaju stanovnici iz okolice Slunja. Krajem 19. st. u posavskim selima Gunji, Vrbanji i Dre-novcima više od 1/3 stanovništva su useljenici Ličani i Go-

rani. Oni, piše Ljubica Gligorijević, naseljavaju i ostala sela - Otok, Privlaku, Nijemce te vinkovačko selo Đeletovce.

Završetkom Drugog svjetskog rata i protjerivanjem Nijemaca iz ovih plodnih krajeva, počinje treći val useljavanja u ova sela (Ivankovo, Cerna, Retkovci, Vinkovačko Novo Selo) ne samo Ličana već i Dalmatinaca, Hercegovaca i Zagoraca.

Prema popisu stanovništva iz 1930.¹ u Vinkovački kotar doseljene su brojne ličke obitelji, i to s područja Otočca: Bićanići, Bobinci, Cvitkovići, Nikšići, Devčići, Rajkovići; s područja Brinja: Draženovići, Jelići, Krznarići, Perkovići, Vukovići, Perlići, Pernari, Dujmovići.

Od Bunjevaca zabilježeni su: Baleni, Anići, Brkljačići, Butorci, Čačići, Ivezici, Lulići, Marasi, Samaržije, Pešuti, Prpići, Šojati, Tomljanovići, Uzelci, Župani.

S područja Senja registrirani su: Rupčići, Rosandići, Ugarkovići.

U Slakovcima, ličkog podrijetla su sljedeće obitelji: Draženovići, Medvedi, i Štefanci.

U Komletincima: Dumenčići, Ivezici, i Šebalji, a nakon Drugog svjetskog rata doseljavaju se još Vučetići, Perkovići, Sertići i Rajkovići.

U Đeletovcima nakon 1945. zabilježeni su: Pavičići, Šikići i Šporčići. Potonji su podrijetlom iz Kosinjskog Bakovca. Ljubica Gligorijević pišući o vrijednoj obitelji Luke Markovinovića rođenog 1929. na području Donjeg Lapca, koji se s roditeljima doseljava u Đeletovce 1941., bilježi zanimljivu njegovu izjavu: "Te 1941. g. smo bježali pred četnicima sa zapada na istok, a sada 1991. pred četnicima bježimo sa istoka na zapad." (Gligorijević, 1999., 33)

Među ličkim Srbima u vinkovačko selo Mirkovce naseljavaju se migranti iz Gračaca i Zrmanje.

Što se tiče krajnjeg istoka Hrvatske, koji danas pripada Vukovarsko-srijemskoj županiji, doseljavanje Ličana kroz povijest nije onoliko intenzivno kao u druge krajeve Slavonije. Razlog je što su ih u naseljavanju toga područja čak prije ekonomske krize pretekli Nijemci, Mađari, Rusi i Slovaci iz susjedne Bačke. Osim toga, brojni su posjedi u vukovarskom okruženju bili u vlasništvu dvaju velikih vlastelinstava, dok je jedno veliko vlastelinstvo bilo u predjelu Iloka, Tovarnika, Bapske i Šarengrada. Ličkim doseljenicima su tako preostala jedino zemljišta u starim selima uz Dunav jugoistočno od Vukovara, gdje su stjecali manje posjede, a mnogi su radili i bili pomoćna radna snaga na vlastelinstvima. U početku je to bila vrsta najamnog rada, a poslije razvlaštenjem veleposjednika, oni dobivaju trajno zaposlenje na tim posjedima.

Treba istaknuti da su kroz povijest sela županjskog kotara, Rajevo Selo, Gunja, Vrbanja, Drenovci i Podgajci naseljavali lički doseljenici Hrvati, i to u velikom broju.

Od 1890. na prodaju su bili brojni samostalni posjedi Đakovačkog kotara koji su bili izvan krajiškog područja. Ličani Hrvati dolaze u te krajeve i nastanjuju ih, preuzimajući te posjede, dok se lički Srbi odlučuju više za Srijem, te za brdovite predjele jugozapadno od Đakova.

Ličani useljenici u sjeveroistočne krajeve Slavonije

Valpovački i Donjomiholjački kotar karakterizirala su snažna vlastelinstva koja su u posjedu držala velike šume i iznimno plodnu zemlju. Stoga su ta vlastelinstva čvrsto držala svoje posjede, svjesna njihove vrijednosti, a novi vlasnici teško su ulazili u posjed. Tako su Ličani unatoč snažnom migracijskom zamašnjaku u 18. i 19. st. u ostale dijelove Slavonije, u krajnji sjeveroistočni dio Hrvatske došli najkasnije. A došli su pogotovo u Belišće, u početku tipično radničko naselje na krajnjem sjeveroistoku Hrvatske, danas gradić koji je 1884. osnovao mađarski veleposjednik Salamun Heinrich Gutmann (Zbornik Muzeja "Belišće" 2001., 25). Osobit razlog za stvaranje kasnijeg snažnog drveno-industrijskog pogona u Belišću bila je potreba za pragovima za željeznicu Budimpešta-Velika Kaniža krajem 19. st., kao i za bačvarskim i ostalim građevinskim drvom, a šume su u tom predjelu obilovale tom sirovinom. Enormnoj eksploataciji slavonskog hrasta u to vrijeme pridonosi za tu svrhu izgrađena tzv. Gutmanova željeznica.

Dakako, domaće stanovništvo nije imalo dovoljno muške radne snage za ovako velik pogon i ubrzo se javila potreba za novom radnom snagom. To iskorištavaju mnogi doseljenici iz Like, i to prema dinamici puštanja u pogon pojedinih dijelova velikog drvoprerađivačkog sustava: 1889. tvornice tanina i bačava; 1890. tvornice suhe destilacije drva i konačno 1902. tvornice parketa. No, najveći broj Ličana zapošljava se u sječi šuma na terenu, odatle se dio premješta u proizvodne pogone, a neki su potražili radna mjesta u drugim istočnim dijelovima Slavonije.

Brojni su Ličani migrirali u ove predjele nakon Prvog svjetskog rata, zatim između dvaju svjetskih ratova, te napokon poslije Drugog svjetskog rata. Doseljenici u posljednjoj skupini imali su privilegij zaposliti se u modernim pogonima Kombinata "Belišće", sada moderne tvornice poluceluloze, papira i ambalaže, koja je sve do raspada bivše Jugoslavije bila najveća tvornica za preradu papira na teritoriju bivše države.

Danas značajnu koloniju Ličana u belišćansko-valpovačkom kraju čine brojni migranti i njihovi potomci iz lovinačkog kraja, ali i iz ostalih dijelova Like (perušićki, brinjski, otočki kraj).

Stoga su u prošlosti, ali i danas, u belišćanskom gospodarstvu, sportu i kulturi ostala zapamćena i ugrađena poznata lička prezimena Jerbić, Lulić, Krznarić, Karić, Krpan, Majer i dr.

Sadržaj identiteta Ličana useljenika u Slavoniju

Gotovo u svim povijesnim razdobljima uzroci migracija Ličana u druge krajeve Hrvatske bile su gospodarsko-političke (ne)prilike. Vezano za njihov gospodarski identitet vrijedi ponoviti da su oni ovisno o vremenu doseljavanja i ukupnim političkim prilikama u tim krajevima, do novih vlastitih posjeda dolazili manjim dijelom izravnom kupnjom, a većinom službenom diobom. Lički doseljenici su zbog niskog stupnja izobrazbe (u najširem smislu) po dolasku u Slavoniju, gotovo svugdje bili obična radna snaga, na šumskim ili poljoprivrednim radilištima. Mnogi su se zahvaljujući nešto boljoj materijalnoj situaciji, bavili kirijaštvom, a većinom su bili obični nadničari.

Dolaskom na požeško područje, doseljenici iz drugih krajeva Hrvatske posve se uklapaju u način življenja starosjedilaca prihvaćajući njihove običaje i folklor, a s vremenom i jezični izričaj. Dakako, sve je to vrijedilo i za Ličane useljenike u Požeštinu. Oni u velikom dijelu prihvaćaju govor toga kraja, ikavsko-ijekavski (dite, djeca). U predjelu Pleternice, Požege i Orljavca govori se čistom ikavicom (dite, dica), ali s novim naglaskom. U predjelu Strazeman, Kaptol, Velika i Kutjevo govori se također ikavicom s posebnim naglaskom. (Buturac, 1974., 73).

U očuvanju vlastitog identiteta Ličani doseljenici su dosta pozornosti poklanjali u početku svojoj izvornoj ličkoj nošnji, koju su sami kod kuće izrađivali. Muškarci su nosili debele hlače i prsluk (haljetak) od ovčjeg tkanja, dok su žene imale od istog tkanja suknje i haljetke. Suknje su zvali "carza". Muškarci su glavu pokrivali dugo vremena crven-kapom s crnim resama, a žene tkanom maramom. Na nogama su i muškarci i žene nosili čarape "navlačke" išarane vunicom, te opanke. Žene su još, poput muškaraca, nosile košulje konopljarke.

Ali, nakon nekog vremena Ličani doseljenici zamijenili su svoju ličku nošnju nošnjom slavonskih seljaka starosjedilaca (ovo posebno vrijedi za useljenike u Brodsko Posavlje). Jedino po čemu se Ličanina moglo prepoznati jest govor s grubim naglaskom kojega su se teško odricali.

Što se folkloru i glazbenog izričaja tiče, Ličani su donijeli dosta skroman glazbeni pučki miraz u Slavoniju. Od tuda u literaturi o njihovoj glazbenosti potječu i pomalo posprdni osvrti, poput onoga Anke Simonović koja piše: "Naj-

milija pjesma prvih doseljenika Ličana, a po svoj prilici i jedina, koju su umijeli - krivo bih se izrazila da kažem pjevati, bila im je: O.o,o,o,o, o Kraljevića Marko. Taj o,o,o, znali bi ponavljati i otezati bez prestanka sve u jednom glasu, da ti se činilo nikada kraj tomu okanju.” (Simonović, 2005., 23) No, bilo bi sasvim pogrešno zaključke o ličkom folkloru temeljiti na takvim izdvojenim zapisima. Naime, kroz povijest se u Lici izdvaja nekoliko pučkih napjeva i izvornih pjesama popraćenih nekada tamburom samicom, a nekada i s više glazbenih instrumenata. Te su pjesme i pučki napjevi označavali neke bitne povijesne događaje ili u narodu omiljene povijesne osobe. Pojedine su pjesme uzvišenog sadržaja, gotovo kulturne važnosti, prenesene iz Like u druge krajeve i danas se izvode (npr. Oj, ti Vilo Velebita).

U skiciranju identiteta karakterološke crte Ličana doseljenika iz “gornje Krajine”, kako su se znali nazivati, bile su od posebne važnosti. Bili su u prvo vrijeme starosjediocima snošljivi, a svoje su gospodare poštovali i slušali. A. Simonović skicirajući karakterološki profil Ličana u brodskom vinogorju, piše: “Sa izmjenom svojega odijela, rekli bi, izmjenili su i svoju ćud. U prisutnosti gospodara i vlastitih roditelja psuju, kunu, groze se osvetom, tko im što na žao učini, govore nepristojne riječi. Na dan po hiljadu puta vragaju, al u ime božje riedkost je, da se čuje govoriti. Sad u kolu pjevaju bezobrazne pjesme, govore sramotno potpirujući na nemoral i to bez razlike mužki sa ženskima, stariji sa mlađima.” (Simonović, 2005., 25)

Ipak, Ličanima se odaje priznanje da su (bez obzira na vrijeme i mjesto dolaska u Slavoniju) bili bistra uma te da su unatoč niskoj razini pismenosti, lako i brzo shvaćali.

Bilo bi nepravedno u opisu ne spomenuti njihovu sklonost ponekoj kapljici vina i rakije, nakon čega se i kolcima potuku!

Već je iznesen zapis o Ličanima kao “dobroplodnoj pasmini”, jer su imali brojne obitelji bez obzira na mjesto i regiju useljenja.

U opisu zdravstvenog habitusa nailazim u literaturi tvrdnju kako su Ličani i njihovo potomstvo sretni, jer među njima nije bilo “ni sušičavih mladića ni sušičavih u zrelijoj dobi”. Bolesti koje su u ono vrijeme bile epidemijske i smrtonosne, kao da su Ličane zaobilazile.

O odnosu Ličana useljenika u Slavoniju (posebno u Brodsko Posavlje) prema vjeri i Crkvi vrijedi konstatacija da nisu bili previše oduševljeni za službu Božju “baš kao da su jednoga koljena sa Crnogorcima i njihove crkve rek bi više su za svećenika negoli za narod. Al ipak kad se približuje čas rastanka sa ovim svijetom, zovu svećenika da se

s Bogom pomire”. No, čini se da ovakav sud o Ličanima i njihovu odnosu prema Crkvi nije općenit i ne može se primijeniti na sve krajeve Slavonije.

Naravno da su dugo vremena imali sasvim površan odnos prema obrazovanju.

U školu su slali djecu samo kada ih je bila volja, jer u ono vrijeme nije bilo zakona koji bi ih (uostalom kao i sve druge etničke i zavičajne skupine) na to obvezivali.

Zanimljivi su podaci o oblikovanju sadržaja identiteta Ličana useljenika na vinkovačko područje i u istočnu Slavoniju.

U obilježavanju jezičnog identiteta aktualna su na tom području bila tri dijalektalna govora. Ličani se nameću ikavskim govorom i novim akcentom, za razliku od Monoštoraca koji donose ikavski izgovor uz staru akcentuaciju. Vrlo je znakovito da Ličani postupno preuzimaju puno starinačkih ekavskih izraza i stari akcent.

Analizirajući utjecaj Ličana u stvaranju kulturnog profila vlastite zajednice opisanih mjesta Slavonije, može se reći da je taj utjecaj bio vrlo skroman. Očitovao se samo jednim dijelom u jezičnoj komunikaciji, i to u akcentuaciji, potiskujući pri tome stari akcent. Zapravo, vrlo brzo su od starosjedilaca poprimili silazno-uzlazni akcent.

Unatoč nastojanju da izgrade i očuvaju vlastiti identitet, Ličani migranti u raznim dijelovima pitome Slavonije, većinom i neprimjetno gube neka temeljna obilježja svojega identiteta. Taj se gubitak manifestira na razne načine. Tako se dio doseljeničkih ličkih obitelji u vinkovačkom kraju udružuje sa starosjedilačkim obiteljima bez djece ili s onima s malo djece. Posljedica takvog udruživanja bio je gubitak prezimena useljenika, odnosno preuzimanje novog prezimena. Plebiscitarno su takve oslovljavali nazivom *pripisanac*, što je definitivno značilo asimilaciju i razvodnjavanje uz kasniji gubitak identiteta.

Ljubica Gligorijević potvrđuje da Ličani i nakon sto godina u ovim krajevima (a bilo ih je u nekim periodima i više od 50% u odnosu na ukupni broj stanovnika), preuzimaju u cijelosti šokački ekavski izgovor uz stari akcent, što su zadržali velikim dijelom sve do danas.

U Ivankovu kod Vinkovaca u koji masovno useljavaju Ličani iz okolice Slunja početkom 19. stoljeća, naredbom vojno-krajiških vlasti, ti su useljenici morali primati starosjedilačka prezimena, a svojih su se izvornih ličkih prezimena morali odreći. Naravno da je to bio najdrastičniji primjer gubitka temeljnih osobnih i etničkih karakteristika.

Dakle, može se reći da je Ličane doseljenike u istočnu Slavoniju (naročito za one useljene u 18. i 19. st.) masovno zahvatio fenomen asimilacije sa starosjedilačkim šokač-

kim pukom. To se očitovalo najdrastičnije kako u jezično-izričajnoj sferi, tako i u prihvaćanju ukupne kulturne baštine i načina života u novoj sredini. Sve je to dakako išlo na štetu očuvanja kulturno povijesnog ličkog identiteta, za koji Lubica Gligorijević s pravom tvrdi, da *nije sačuvan!*

Dakako da je svijest o obiteljskom podrijetlu i starom zavičaju ostala znatno više sačuvana kod doseljenika novijih generacija (nakon 1918.) a, pogotovo kod koloniziranih nakon 1945.godine.

Sa povijesne distance promatrano, čini se, da je iako neizravno, kako na ukupan život katoličkog življa u Slavoniji, tako i na ličku (iako dispergiranu) etničku zajednicu i na kakvo-takvo očuvanje njenog identiteta, možda imala utjecaja i brojna plejada svećenika ličkog podrijetla, koji su svoju vjersku službu obavljali u raznim župama Slavonije. Naime, puno prije donošenja dekreta II Vatikanskog sabora, Slavonija udomljuje više od dvadeset svećenika ličkog podrijetla, (Srakić, 2004., 170)

Uloga zavičajnih udruga Ličana u Slavoniji u očuvanju ličkog identiteta

S početkom Domovinskog rata 1991. bilježimo u pojedinim dijelovima Hrvatske različite stupnjeve ugroženosti, u najširem smislu.

Lika kao kraljeznica Hrvatske logično je bila na meti srpskog agresora s ciljem presijecanja tkiva Hrvatske upravo na tom geografski najslabije naseljenom lokalitetu. Po zamisli kreatora veliko-srpske agresije, južni odvojeni dio Hrvatske teško bi opstao bez komunikacije sa sjevernim dijelom i Zagrebom.

To je dovelo do teških i iscrpljujućih borbi za opstojnost Like kao teritorija i njenih žitelja, uglavnom Hrvata.

Ličani Hrvati u drugim krajevima naše zemlje u to vrijeme počinju se organizirati u zavičajne udruge Ličana najprije u Zagrebu 1991. a zatim u Sl. Brodu i Požegi. Naknadno su osnovane slične udruge u Bizovcu, Belišću i na posljetku u Vinkovcima.

U to vrijeme članovi i osnivači ovih udruga pokušavaju intenzivno pomoći ugroženom Hrvatskom življu prikupljanjem humanitarne pomoći, a brojni su se članovi ovih udruga iz Zagreba i nekih drugih krajeva uputili direktno na ličko ratište.

Koji je motiv prevladao u osnivanju ovakvih udruga?

Osobno mogu posvjedočiti da smo u osnivanju zavičajne udruge Ličana "Vila Velebita" u Požegi imali za cilj očuvanje ideje zavičajnosti, očuvati temeljne principe nacionalnog i domoljubnog, što je u tome času bilo najugroženije. Naime, zavičajnost je shvaćena isključivo kao integralna kategorija nacionalnog.

Završetkom rata nastojalo se osnivanjem ovakvih zajednica u Slavoniji, koja je do toga vremena imala prilično slabe gospodarsko-kulturne i druge poveznice s Likom, pokrenuti aktivnosti u pojedinim središtima Slavonije. (Brod, Požega, Belišće, Vinkovci, Bizovac). Namjera je intenzivirati ovu zapuštenu gospodarsko-kulturološku poveznicu sa starim krajem.

Zavičajne udruge simboliziraju "oaze ličke zavičajnosti" na širokim prostorima u Slavoniji, koje su približile Liku i ličke običaje.

Danas lička folklorna društva i predstavnici lokalnih vlasti iz Gospića i drugih gradova Like više puta godišnje dolaze na tradicionalna lička okupljanja u Slavoniju.

Koji je neposredni udjel ovih udruga u očuvanju ličkog identiteta u Slavoniji?

Djelujući na kulturnom planu, zavičajne su udruge (npr. "Vila Velebita" u Požegi) kroz protekle godine organizacijom likovnih izložbi slikara ličkog podrijetla (Edo Kovačević, Stipe Golac, Stjepan Dolić), ali i drugih poznatih umjetnika koji nemaju ličke korijene, (Ivan Lasković Croata, Ivan Večenaj, Davor Žilić), te promocijom knjiga poznatih Ličana publicista (Milan Marušić, Mile Japunčić, Marko Čuljat) zacijelo predstavile njihova djela široj slavonskoj kulturnoj javnosti.

Na taj način aktivisti ovih zavičajnih udruga snažno su angažirani u pokretanju svijesti o postojanju *ličkog kulturnog prostora* koji je do tada bio gotovo nepoznat.

Time se uspijeva razvodniti fama o ličkom kulturno-povijesnom siromaštvu, dugo prisutna kod prosječnog Slavonca.

Iz požeškog rakursa gledano, postoji povijesno-kulturna simetrala između Gospića i Požege koju je utemeljio hrvatski slikar Miroslav Kraljević.

Na tim se osnovama i danas nastavlja trajna kulturna suradnja LZD "Vila Velebita" i Gradskog muzeja u Požegi. Prezentirajući najvažnije detalje iz svoje kulturno-povijesne baštine Ličani u Slavoniji danas doprinose nedvojbeno

učvršćenju ličkog identiteta. Sadržaj identiteta živućih Ličana u Slavoniji ekspliciran kroz brojne zavičajne ličke udruge svakako je izmijenio sliku o Ličanima koji su u nekim davnim vremenima migrirali u ove prostore isključivo kao nepismeni fizički radnici.

Međutim, isto tako treba reći da unatoč sadržajnim programima i aktivnostima nekoliko zavičajnih udruga u Slavoniji, ne postoji izdvojeni "lički identitet" koji bi se u pojedinim slavonskim sredinama nametnuo kao "kultura za sebe". Tako danas ne možemo govoriti (kao nekada) o specifičnoj jezično-izričajnoj formi koja je bila svojstvena za Ličane useljenike u Slavoniju, jer ona više ne postoji.

Naime, brojni su intelektualci ličkog podrijetla danas integrirani u gospodarsko-kulturnu slavonsku sredinu u kojoj žive i djeluju, a prilagodili su se i jezično.

Konačno, djelovanjem zavičajnih udruga potencirana je specifičnost identiteta Ličana kao etničke skupine, koja svoju kulturno povijesnu atribuciju prezentira redovno i nenametljivo vlastitoj sredini, čime su stečene simpatije široke javnosti.

Ostaje otvoreno i bez odgovora pitanje, do koje mjere okupljanje jednog zavičajnog kolektiviteta na definiranom prostoru može poticajno djelovati na kreiranje sadržaja identiteta vlastite skupine?

Za pretpostaviti je da će smisao postojanja ovih zavičajnih udruga biti opravdan sve dok se iz bilo kojih razloga ne prekine započeta revitalizacija kulturnih i drugih veza Like i Slavonije, a ona će se zacijelo dogoditi ukoliko udrugama ne budu pristupali potomci danas aktivnih Ličana, dakle pripadnici druge i treće. generacije migranata.

Gašenjem udruga od kojih neke poput požeške, imaju kulturno umjetnička društva i sekcije, nestali bi i izvorni napjevi i neki specifični glazbeno-scenski izričaji, scenski osmišljeni pučki običaji i izvorna lička narodna nošnja, a s njima i ukupno bogatstvo baštine starog kraja kojima su se do tada Ličani predstavljali, djelujući bez ikakve dvojbe afirmativno na očuvanju ukupnog identiteta Ličana u Slavoniji.

Migracije Ličana u Slavoniji, uglavnom ekonomski motivirane, počinju oslobađanjem Like i Slavonije od Turaka.

Topografska distribucija migracijskih skupina u Slavoniji nije bila ravnomjerna i bila je vezana uglavnom za naseljavanje sjevernoistočne Slavonije, zatim Brodskog Posavlja i znatnim dijelom, zapadne Slavonije.

Useljeničke skupine Ličana u Slavoniju nisu bile školovane, pa se se zapošljavali kao fizički radnici u poljoprivredi i šumarstvu. Brzo su se asimilirali sa preuzimanjem jezičnih, običajnih i folklornih osobitosti nove sredine. To je prouzročilo gubitak osobnog i zavičajnog identiteta.

Osnivanje zavičajnih društava Ličana u Slavoniji u novije vrijeme, ima za cilj obnovu sadržaja kroz povijest izgubljenog identiteta.

LITERATURA

- BABIĆ, D. (2003). "Etničke promjene u strukturi stanovništva slavonskih županija između dvaju popisa (1991-2001)". *Migracijske i etničke teme* 19,1: 49-70.
- BANOVAC, B. – BLAŽEVIĆ, R. – BONETA, Ž. (2004), "Modernizacija (i/ili europeizacija) hrvatske periferije – primjeri Istre, Like i Gorskog Kotara." *Revija za sociologiju*, Vol.XXX, br. 3-4;113-141.
- BUTURAC, J. (1974), "O naseljavanju požeške okolice." *Požeški zbornik IV*, Slav. Požega, 69-81.
- BUTURAC, J. (1994), *Znaci vremena*. "Rasprave iz hrvatske crkvene prošlosti (1932-1945)", Zagreb.
- BUTURAC, J. (2004), *Stanovništvo Požege i okolice 1700-1950*. Naklada Slap.
- GLIGORIJEVIĆ, Lj. (1999), "Ličani doseljenici na vinkovačko područje." *Enol. Trib*, 22, Vol.29, 25-35.
- JARY & JARY (1995), General Assembly of North Carolina, House Bill 1342/S.L., 683.
- LAJIĆ, I. (2004), "Noviji razvoj stanovništva hrvatske." *Migracijske i etničke teme*, god. 20 (br. 2-3), 171-185.
- MARKOVIĆ, M. (1994), *Brod – kulturno povijesna monografija*. Slav. Brod.
- MARKOVIĆ, M. (2001), *Ličani kroz prošlost*; Zagreb.
- MARKOVIĆ, M. (2002), *Slavonija – Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*. Zagreb.

- MARKOVIĆ, M. (2003), *Istočna Slavonija. Stanovništvo i naselja*. Zagreb.
- MAŽURAN, I. (2002), "Nesklonost povijesne sudbine Like i Krbave", *Lička revija* 3-12.
- MESIĆ, Đ. (2005). *Mesići – rod i zavičaji*, Požega.
- PAVIČIĆ, S. (1990), *Seobe i naselja u Lici*, Gospić, Muzej Like.
- RUNJE, P. (2001), "Raseljavanje Like." *Lička revija* br 4, 17-22.
- RUNJE, P. (2002), "Ličani izvan Like u srednjem vijeku." *Riječki teološki časopis* 10, br.1, 201-214.
- SIMONOVIĆ, A. (2005), "O brodskom vinogorju." *Brodsko riječ*, Slav. Brod.
- SRAKIĆ, M. (2004). "Svećenici Primorci i Ličani u Slavoniji, Srijemu i Baranji u XVIII i XIX stoljeću." *Riječki teološki časopis* 12, br.1; 169-202.
- ZBORNIK (2001), Muzej "Belišće", Belišće str. 25.
- ZIRDUM, A. (2001), *Počeci naselja i stanovništvo brodskog i gradiškog kraja 1698-1991*. Slav. Brod.

MIGRACIJE LIČANA NA PODRUČJU SLAVONIJE

Ključne riječi: Ličani, migracije, identitet migranata, Slavonija

Namjera ovoga rada jest, objasniti važnost migracijskih procesa Ličana kroz povijest unutar Hrvatske, naročito pojavu demografske koncentracije ove zavičajne skupine na prostorima Slavonije.

Migracija Ličana unutar Hrvatske razmatra se na više razina:

- determiniranje sadržaja identiteta Ličana migranata u Slavoniji, kao zaseban zavičajno-etnički konglomerat, specifičnog kulturnog i povijesnog nasljeđa.
- kronologija toponimske distribucije karakterističnih ličkih prezimena prema razdoblju useljavanja u pojedine dijelove Slavonije
- organiziranje Ličana u Slavoniji u zavičajne udruge tijekom Domovinskog rata i u poraću, te njihov utjecaj na afirmaciju ličke zavičajnosti.

Zaključno, u namjeri da ovaj prikaz bude samo poticaj i predložak drugim istraživačima unutarnjih migracija Ličana kroz nacionalnu povijest, prilog nedvojbeno pokazuje na vrlo snažan utjecaj Ličana u kreiranju demografske slike Slavonije od odlaska Turaka do današnjih dana.

MIGRATIONS OF LIKA'S INHABITANTS IN SLAVONIA

Keywords: Lika, migration, migration identity, Slavonia

This paper aims to explain the influence of people migrating from the Lika (a.k.a. Ličani) region to other parts of Croatia through history, with emphasis on demographic concentration of this regional group in the region called Slavonia.

The phenomena of migration of Ličani inside Croatia is analysed from several points of view:

- defining contents of identity of Ličani in Slavonia as a separate ethnic and native conglomerate, specific by its cultural and historical heritage
- chronology of toponymic distribution of characteristic surnames from Lika according to periods of migration in several parts of Slavonia
- organising of Ličani in Slavonia in local domestic/regional organisations during and in the aftermath of the Homeland war in Croatia, and their influence on recognition of Lika and its tradition

This effort is ment to be an initiative and template for other explorers of this topic of population migration from Lika through our national history, undoubtedly showing very strong influence of Ličani in creating demographic composition of Slavonia region from the times of Turkish invasion untill today.